

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

เหตุผลหลักที่รอลส์นำเสนอทฤษฎีความยุติธรรมสี่ข้อมาจากการที่ลัทธิประโยชน์นิยมมีจุดอ่อนในหลักการพื้นฐานของสถาบันที่เป็นประชาธิปไตยคือ สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของปัจเจกชนถูกละทิ้ง เพื่อให้เกิดสวัสดิการทางสังคมสูงสุด โดยให้ความสำคัญแก่สิ่งที่ดีเหนือสิ่งที่ดีถูกต้อง แต่ในทัศนะเรื่องความยุติธรรมของรอลส์นั้นให้ความสำคัญแก่สิ่งที่ถูกต้องเหนือสิ่งที่ดีด้วยเหตุนี้สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานซึ่งมีความยุติธรรมจึงไม่อาจแลกเปลี่ยนหรือต่อรองเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมนี้สะท้อนความคิดเรื่องการเคารพผู้อื่นซึ่งได้รับอิทธิพลจากแนวคิดแบบคานต์ โครงสร้างพื้นฐานทางสังคมจึงมีรูปแบบที่แสดงถึงความปรารถนาของบุคคลในสังคมที่จะปฏิบัติต่อผู้อื่นในฐานะเป็นจุดหมายในตัวเองไม่ใช่เป็นเพียงวิถีทางเท่านั้น พระพุทธศาสนาก็สนับสนุนการปฏิบัติต่อผู้อื่นในฐานะเป็นจุดหมายในตัวเอง โดยไม่ใช่ผู้อื่นเป็นเครื่องมือเพื่อผลประโยชน์ของตน โดยคำนึงถึงความถูกต้องและความดีงามควบคู่กัน พระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์รู้จักแบ่งปันโดยไม่ได้นึกถึงสิทธิของตนเองเป็นใหญ่ แต่ให้เคารพสิทธิของผู้อื่น ทั้งนี้ก็เพื่อให้สังคมเกิดความสงบสุข ดังนั้นการถูกละเลยเรื่องสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคลในสังคมจึงเป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้ ถ้าการกระทำนั้นเป็นไปเพื่อส่วนรวม

พระพุทธศาสนาจึงยอมรับแนวคิดของลัทธิประโยชน์นิยม เนื่องจากมีคำสอนที่ให้ละตัวตน และ ความเห็นแก่ตัว ทำให้ปัจเจกบุคคลยอมรับความเสียเปรียบที่เกิดขึ้นในสังคม ถึงกระนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าในขณะเดียวกันพระพุทธศาสนาก็ให้ความสำคัญในเรื่องสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคลด้วย เพราะนอกจากเปิดโอกาสให้ปัจเจกบุคคลพัฒนาตนเองเพื่อให้มีชีวิตที่สมบูรณ์แล้ว ยังมีการยอมรับในเรื่องของสิทธิในร่างกายและทรัพย์สิน ซึ่งอยู่ในศีล 4 ข้อแรก (ในศีล 5) เปิดโอกาสให้มนุษย์แสวงหาชีวิตโดยเลือกหลักการในการดำเนินชีวิตของตนเองตามความสามารถเพื่อประโยชน์ในปัจจุบันและในอนาคต ดังนั้น ความยุติธรรมทางสังคมของพระพุทธศาสนาจึงมีความแตกต่างจากรอลส์ และมีแนวโน้มแบบประโยชน์นิยม

ความยุติธรรมในฐานะความเที่ยงธรรมของรอลส์มีความมุ่งหมายที่จะจัดการกับความไม่เท่าเทียมกันของความไม่แน่นอนตามธรรมชาติและความไม่แน่นอนทางสังคม เช่น พรสวรรค์ สถานะทางสังคม และ โชคชะตา จึงไม่สามารถนำมาใช้ในการตัดสินว่า เป็นสิ่งที่สมควร

ได้รับทางจริยธรรม แต่พระพุทธานุญาตถือว่าความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมที่เกิดขึ้นนี้เป็นสิ่งที่ยอมรับได้ เนื่องจากพระพุทธานุญาตเรื่องกฎแห่งกรรมซึ่งเป็นกฎธรรมชาติ กรรมจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญในพระพุทธานุญาต และพระพุทธานุญาตสอนหลักจริยธรรมอื่น ๆ เช่น หลักทศ 6 หลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อสร้างความยุติธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมด้วยฝีมือมนุษย์ ดังนั้นจึงไม่อาจปฏิเสธได้ว่าพระพุทธานุญาตไม่มีมโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมทางสังคม

ทฤษฎีความยุติธรรมของรอลส์มีรากฐานมาจากทฤษฎีสัญญาประชาคม โดยมาประยุกต์เป็นนามธรรม จึงเป็นสัญญาประชาคมในลักษณะเป็นเหตุการณ์สมมติ แต่ธรรมในพระพุทธานุญาตไม่ได้เกิดจากมนุษย์เป็นผู้บัญญัติหรือพระบัญชาของพระเจ้า จึงมีแนวคิดในเรื่องการให้เหตุผลที่ต่างจากรอลส์ หลักจริยธรรมในพระพุทธานุญาตมีรากฐานมาจากสังฆธรรม เหตุผลที่สนับสนุนเรื่องความยุติธรรมในทัศนะของพระพุทธานุญาตจึงอยู่ที่คำสอนเรื่องสังฆธรรมและจริยธรรมซึ่งเป็นกฎสากล หรือ กฎธรรมชาติที่พระพุทธานุญาตทรงค้นพบดั่งนั้น รอลส์จึงไม่ยอมรับการให้เหตุผลของพระพุทธานุญาตที่มีลักษณะแบบธรรมชาตินิยม โดยไม่ได้เกิดจากการใช้เหตุผลของมหาชน แต่กฎแห่งกรรมเป็นการให้เหตุผลในมโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมเฉพาะปัจเจกบุคคล ส่วนการให้เหตุผลในมโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมทางสังคมต้องอธิบายด้วยหลักปฏิจจสมุปบาทในฐานะปัจเจกการทางสังคม เนื่องจากเป็นหลักทั่วไปของความเป็นเหตุและผล โดยมีขอบข่ายกว้างขวางครอบคลุมทุกปรากฏการณ์ การกระทำใดที่สอดคล้องกับหลักปฏิจจสมุปบาท คือ ถูกต้องตามหลักความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผล จึงกล่าวได้ว่า ความยุติธรรมในพระพุทธานุญาตมีลักษณะที่เที่ยงธรรม

ผู้วิจัยเห็นว่าสาระที่อยู่ในหลักปฏิจจสมุปบาทเป็นหลักการที่อธิบายถึงเหตุผลของความเป็นจริงโดยทั่วไปไม่ใช่การให้เหตุผลเพื่อตัดสินทฤษฎีทางจริยธรรม ดังเช่น ดุลยภาพจากการไตร่ตรอง ซึ่งเป็นกระบวนการใช้เหตุผลเพื่อหาแนวทางในการตัดสินหลักความยุติธรรม แต่ในพระพุทธานุญาตตัดสินหลักความยุติธรรมต้องคำนึงถึงจริยธรรมทางสังคมด้วย ตัวอย่างเช่น การละอคติ 4 ซึ่งเป็นความโน้มเอียงของจิตใจไม่ให้ไปในทางอกุศล (โลก โกรธ หลง) ทำให้ตัดสินใจเลือกหลักการที่เที่ยงธรรมได้ โดยพระพุทธานุญาตถือว่า ธรรม คือ ความดี วินัย คือ ความถูกต้อง ดังนั้น มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมในพระพุทธานุญาตจึงไม่แยกขาดระหว่างความถูกต้องกับความดี โดยวินัยเป็นเครื่องมือของธรรมสำหรับจัดสรรสังคมหรือชุมชนให้เป็นไปตามหลักการและความมุ่งหมายของธรรมในพระพุทธานุญาต วินัยจึงเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบชีวิตแบบพุทธให้เกิดขึ้นจริง ดังนั้น ความยุติธรรมทางสังคมในพระพุทธานุญาตจึงไม่แยกขาดระหว่างปัจเจกบุคคลกับสังคม โดยปัจเจกบุคคลที่ดีย่อมเป็นสมาชิกที่ดีในสังคมด้วย

การที่พระพุทธรักษาสอนให้ละอัตตา-ตัวตน ทำให้คนไม่เห็นแก่ตัว จึงเกิดปัญญา ซึ่งเป็นการสกัดกั้นความไม่เที่ยงธรรมจากภายในไม่ใช่อิงจากระบบอย่างเช่นสถานะแรกเริ่ม ซึ่งเป็นเหตุการณ์สมมุติในทฤษฎีความยุติธรรมของรอลส์ เนื่องจากบุคคลในสถานะแรกเริ่มขาดความรู้เกี่ยวกับคุณสมบัติตามธรรมชาติ และสถานะทางสังคม จึงถูกกำหนดให้มีทัศนคติแบบทั่วไป องค์ประกอบสำคัญในสถานะแรกเริ่ม คือ ม่านแห่งความไม่รู้จริง ทำให้ไม่รู้ข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับตนเองโดยมีจุดประสงค์ในการป้องกันไม่ให้เกิดการใช้หลักการอื่น ๆ ในการจัดระเบียบสังคมเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง ดังนั้นบุคคลในสถานะแรกเริ่มจึงไม่มีความอิจฉาริษยาต่อกัน เนื่องจากเงื่อนไขในสถานการณ์เริ่มต้นนั่นเอง แสดงให้เห็นว่าพระพุทธรักษาเน้นการแก้ไขปัญหาความยุติธรรมเริ่มต้นจากภายใน แต่รอลส์เน้นการแก้ไขผ่านระบบทางสังคม

สังคมการเมืองในพระพุทธรักษาตามหลักฐานในอัครคัมภีร์ธรรมที่แสดงถึงการเกิดขึ้นของสังคมและรัฐด้วยการทำข้อตกลงร่วมกันที่ทางตะวันตกเรียกว่า “สัญญาประชาคม” ผู้ที่ทำหน้าที่ของรัฐบาลครั้งแรกในสังคมมนุษย์นั้น ได้มาโดยเงื่อนไขในรูปแบบของสัญญาที่มนุษย์ตกลงยินยอมและสมัครใจร่วมกันทำขึ้น เพื่อถือเป็นแบบฉบับความสัมพันธ์ในการดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคม โดยมุ่งสร้างเสถียรภาพและความยุติธรรมเพื่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม โดยถือว่าธรรมเป็นใหญ่ในการเมืองการปกครองกล่าวคือ การเมืองการปกครองที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคล ทำให้ไม่เกิดความได้เปรียบหรือเสียเปรียบกัน รัฐหรือผู้ปกครองมีอำนาจหน้าที่เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม โดยผ่านการใช้อำนาจซึ่งได้รับจากประชาชนเพื่ออำนวยความสะดวกให้เกิดขึ้นในสังคม ส่วนรอลส์ให้ความสำคัญแก่เงื่อนไขในสถานการณ์เริ่มต้นที่เที่ยงธรรมในการหาข้อตกลงร่วมกันในการแก้ปัญหาสังคมผ่านโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม ดังนั้น หลักความยุติธรรมทางการเมืองของพระพุทธรักษาจึงมีความสอดคล้องกับแนวคิดแบบเสรีนิยม และ ประชาธิปไตย ซึ่งเป็นมโนทัศน์ทางการเมืองที่รอลส์เชื่อว่าจะนำมาซึ่งความยุติธรรมในสังคมสูงสุด

หลักความยุติธรรมของจอห์น รอลส์ กับพระพุทธรุศาสนามีความคล้ายคลึงและแตกต่างกันในประเด็นสำคัญคือ รอลส์และพระพุทธรุศาสนาต่างก็ให้ความสำคัญแก่เรื่องสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคเหมือนกัน การที่พระพุทธรุศาสนาถือว่า ทุกคนเท่าเทียมกันในเรื่องต่าง ๆ อย่างเช่นเรื่องกรรมและการบรรลุธรรม ก็เท่ากับเป็นการสนับสนุนแนวคิดที่ว่าทุกคนมีสิทธิ และเสรีภาพที่จะเลือกและรับผลจากการเลือกนั้นอย่างเท่าเทียมกัน ทั้งรอลส์และพระพุทธรุศาสนาต่างก็ให้ความสำคัญแก่เสรีภาพเหนือความเสมอภาค โดยรอลส์ให้ความสำคัญแก่เสรีภาพเป็นอันดับแรก เช่นเดียวกับพระพุทธรุศาสนาถือว่าเสรีภาพสูงสุดคือ พระนิพพาน ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของปัจเจกบุคคล โดยพระพุทธรุศาสนาเปิดโอกาสให้คฤหัสถ์มีสิทธิและเสรีภาพในการ

แสวงหาและถือครองทรัพย์สินซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดแบบเสรีนิยม จึงไม่ได้ให้ความสำคัญในเรื่องความเท่าเทียมกัน แต่เปิดโอกาสให้บุคคลในสังคมช่วยเหลือกันในฐานะเพื่อนร่วมทุกข์ ความยุติธรรมทางสังคมในพระพุทธศาสนาจึงเป็นการกระทำต่างตอบแทนโดยการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เนื่องจากสังคมพุทธเปิดโอกาสให้บุคคลแข่งขันกันได้อย่างเสรีจึงทำให้ผู้ที่มีความสามารถสูงได้เปรียบผู้ที่ด้อยความสามารถ ดังนั้น หลักการอยู่ร่วมกันจึงเป็นสิ่งจำเป็นของสังคมพุทธก็เพื่อทำให้ผู้ที่ด้อยความสามารถไม่เป็นผู้ที่เสียเปรียบในสังคม แต่ในทัศนะของรอลส์มีความแตกต่างกัน โดยให้ความสำคัญแก่โครงสร้างพื้นฐานทางสังคมในการเปิดโอกาสให้ผู้เสียเปรียบที่สุดในสังคมมีโอกาสอย่างเท่าเทียมกัน

พระพุทธศาสนามีหลักส่งเสริมทางเศรษฐกิจและหลักการสงเคราะห์เป็นเครื่องมือช่วยให้รัฐดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจเพื่อให้เกิดความอยู่ดีมีสุขของประชาชน โดยรัฐหรือผู้ปกครองที่ดีจำเป็นต้องจัดการกับปัญหาทางเศรษฐกิจ มิฉะนั้นปัญหาทางเศรษฐกิจจะทำให้บ้านเมืองไม่สงบสุข ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงถือว่าปัจจัย 4 เป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต การช่วยเหลือเกื้อกูลกันจึงเป็นไปในขอบเขตนี้ มิได้มีวัตถุประสงค์ที่จะทำให้ผู้ได้รับการสงเคราะห์เกิดกิเลสตัณหาในวัตถุ โดยเป็นการฝึกอบรมการเสียสละวัตถุของผู้ที่ได้เปรียบทางเศรษฐกิจเพื่อเป้าหมายทางจิตใจที่สูงขึ้นไป ในขณะที่หลักความแตกต่างของรอลส์มีความมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เสียเปรียบที่สุดในสังคมได้รับความเป็นธรรมโดยผ่านโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม ในทัศนะของรอลส์ ความไม่เท่าเทียมกันเป็นที่ยอมรับได้ถ้าเป็นไปได้ต่างฝ่ายต่างได้ประโยชน์จากความร่วมมือกันทางสังคม ความยุติธรรมในฐานะความเที่ยงธรรมจึงก่อให้เกิดความเท่าเทียมกันในลักษณะสมดุล ไม่ได้เท่าเทียมกันในเชิงปริมาณ จึงมีความสอดคล้องกับความยุติธรรมทางสังคมในพระพุทธศาสนา ซึ่งไม่ได้ให้ความสำคัญแก่ความเท่าเทียมกันในเชิงปริมาณเช่นเดียวกัน

ในทัศนะของรอลส์บุคคลที่มีความยุติธรรม คือ บุคคลที่มีคุณธรรมของความยุติธรรม ซึ่งก็คือ ความมีเหตุผลและความมีสำนึกในเหตุผล โดยรอลส์ได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดของคานต์เรื่องมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีจริยธรรม มีความเป็นอิสระและเท่าเทียมกัน มนุษย์จึงสามารถกำหนดตนเองได้อย่างอิสระ แสดงให้เห็นว่าคุณธรรมของความยุติธรรมนั้นเป็นความดีที่มีค่าในตัวเอง ในขณะที่พระพุทธศาสนาก็ยอมรับในทำนองเดียวกันว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเจตจำนงและมีจริยธรรม ทำให้มนุษย์ต่างจากสัตว์เนื่องจากมนุษย์มีความสามารถในการพัฒนาปัญญา หรือ ความมีเหตุผล ในขณะที่สัตว์ทำไม่ได้ แนวคิดของรอลส์และพระพุทธศาสนาในเรื่องนี้จึงมีความสอดคล้องกัน

พระพุทธศาสนาสนับสนุนให้มีปัญญาและคุณธรรมภายในจิตใจของบุคคลที่ประเสริฐ ได้แก่ พรหมวิหาร 4 รวมทั้งหิริโอตตปปะ ซึ่งเป็นธรรมที่รักษาความยุติธรรมให้คงอยู่ใน

สังคัม พระพุทธศาสนาจึงยอมรับการกระทำที่เป็นกุศลธรรมที่มาจากอารมณ์ความรู้สึก แต่รอลส์ไม่ยอมรับการใช้อารมณ์ โดยมนุษย์ที่มีเหตุผลยังมีความเห็นแก่ตัวได้ การกระทำความดีจึงมีลักษณะต่างตอบแทนไม่ใช่มาจากการเสียสละ แต่พระพุทธศาสนานับสนุนการเสียสละ เช่น ความเมตตากรุณา เนื่องจากเป็นกุศลธรรมที่ทำให้มนุษย์มีความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคต ดังนั้น บุคคลที่มีความยุติธรรมในพระพุทธศาสนาจึงมีทั้งเหตุผลและอารมณ์ความรู้สึก แต่ในทัศนะของรอลส์มีแต่เหตุผลเท่านั้น

เสถียรภาพของความยุติธรรมในทัศนะของรอลส์ต้องเกิดจากแรงจูงใจที่มาจากเหตุผลที่เหมาะสมในการปฏิบัติตามกฎข้อบังคับโดยมาจากการยอมรับของมหาชน ในทำนองเดียวกันพระพุทธเจ้าก็ไม่ได้ทรงบีบบังคับให้ปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ แต่ทรงให้เหตุผลสนับสนุนการใช้ปัญญาในการพิจารณาด้วยตนเอง แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะให้เสรีภาพในการนับถือ และ เสรีภาพในการดำเนินชีวิต แต่ธรรมก็เป็นสิ่งที่มีอยู่มาก่อนมนุษย์โดยขึ้นอยู่กับกฎธรรมชาติ ทำให้พระพุทธศาสนามีเสถียรภาพของความยุติธรรมแต่ไม่ใช่เหตุผลที่เหมาะสมในทัศนะของรอลส์ ดังนั้น เสถียรภาพของความยุติธรรมในทัศนะของรอลส์และพระพุทธศาสนาจึงมีส่วนคล้ายกันตรงที่ขึ้นอยู่กับกรยอมรับโดยไม่บีบบังคับ ซึ่งเป็นลักษณะของเสรีนิยม และ เข้ากันได้กับธรรมชาติของมนุษย์ แต่ต่างกันตรงที่รอลส์ไม่ยอมรับเสถียรภาพบนฐานของกฎธรรมชาติอย่างที่พระพุทธศานายอมรับ

5.2 ข้อเสนอแนะ

การศึกษางานวิจัยนี้ศึกษาเฉพาะมโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมในการจัดสรร ซึ่งเกี่ยวข้องกับความยุติธรรมในการกระจายผลประโยชน์และภาระหน้าที่ทางสังคมของคฤหัสถ์ โดยไม่ได้ครอบคลุมการปกครองสงฆ์ และ ความยุติธรรมในการลงโทษผู้กระทำผิด รวมถึงกรณีศึกษาที่เกิดขึ้นจริงในสังคมที่เกี่ยวข้องกับนโยบายรัฐ และ โครงสร้างพื้นฐานทางสังคม เป็นต้น

ดังนั้นผู้ที่สนใจงานด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญาการเมืองจึงอาจศึกษาในเรื่องต่อไปนี้ได้ ผู้วิจัยเห็นว่า มีประโยชน์และเป็นแนวทางในการพัฒนาแนวคิดเชิงทฤษฎีในพระพุทธศาสนาและปรัชญาการเมือง โดยสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดความยุติธรรมในสังคมต่อไป